

TÁC PHẨM VĂN HỌC ĐƯỢC GIẢI THƯỞNG NHÀ NƯỚC

BÙI HIỂN

Tuyển tập

TẬP 2

NHÀ XUẤT BẢN HỘI NHÀ VĂN

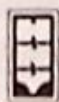
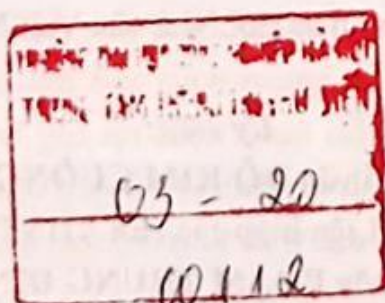

TÁC PHẨM VĂN HỌC ĐƯỢC GIẢI THƯỞNG NHÀ NƯỚC

BÙI HIỂN

Tuyển tập

TẬP 2

NHÀ XUẤT BẢN HỘI NHÀ VĂN

LỜI NHÀ XUẤT BẢN

Nền văn học cách mạng Việt Nam được Bác Hồ đặt nền móng từ những năm đầu thế kỷ 20 và có bước phát triển rực rỡ từ sau Cách mạng tháng 8/1945, đặc biệt là trong sự nghiệp giải phóng dân tộc và xây dựng lại đất nước sau chiến tranh. Đó là thành tựu to lớn và phong phú cả về nội dung, tư tưởng, nghệ thuật và đội ngũ sáng tác. Những tác phẩm văn học kết tinh tài năng, tâm huyết của nhiều thế hệ nhà văn đã đi vào ký ức hàng triệu người Việt Nam, góp phần nuôi dưỡng vẻ đẹp tâm hồn và nhân cách con người Việt Nam, làm giàu có thêm những giá trị văn hóa Việt Nam mà ông cha ta đã dày công xây dựng. Tập đại thành văn học cách mạng và kháng chiến là bức tượng đài kỳ vĩ ghi lại diện mạo đất nước và con người Việt Nam về một thời kỳ vĩ đại của dân tộc, đưa tiến trình hiện đại hóa văn học lên một tầm cao mới.

Nhằm tôn vinh những đóng góp to lớn vào nền văn học cách mạng, Đảng và Nhà nước quyết định trao tặng Giải thưởng Hồ Chí Minh và Giải thưởng Nhà nước cho các tác phẩm văn học xuất sắc. Tiếp theo bộ sách văn học được Giải thưởng Hồ Chí Minh do Nhà xuất bản Văn Học xuất bản, Nhà nước đã quyết định giao cho Hội Nhà Văn Việt Nam và Nhà xuất bản Hội Nhà Văn thực hiện dự án “Công bố và phổ biến các tác phẩm văn học được Giải thưởng Nhà nước” (giai đoạn thực hiện 2014 - 2015).

Việc Nhà nước đầu tư xuất bản bộ sách lớn này không chỉ động viên, khích lệ các nhà văn tiếp tục lao động sáng tạo mà còn là công trình thực hiện Nghị quyết 9, Ban chấp hành Trung ương Đảng khóa XI: "Xây dựng văn hóa, con người Việt Nam, đáp ứng yêu cầu phát triển bền vững của đất nước". Với ý nghĩa ấy, tác phẩm của mỗi tác giả được trân trọng in riêng; tôn trọng tính lịch sử, tính nguyên bản và thống nhất về quy cách, chất lượng, thẩm mỹ... theo tiêu chí của Chính phủ.

Với lòng trân trọng và ý thức trách nhiệm cao, tập thể cán bộ, biên tập viên Nhà xuất bản đã hoàn thành bộ sách quý với sự cố gắng cao nhất. Bộ sách gồm những tác phẩm của 121 tác giả được trao Giải thưởng Nhà nước qua ba đợt, năm 2001, năm 2007 và năm 2012.

Nhà xuất bản Hội Nhà Văn chân thành cảm ơn sự quan tâm và tạo điều kiện của các cơ quan chức năng của Chính phủ, Liên hiệp các hội văn học nghệ thuật Việt Nam, Ban chấp hành Hội Nhà Văn Việt Nam giúp đỡ chúng tôi thực hiện dự án quan trọng này.

Xin trân trọng giới thiệu bộ sách đến bạn đọc trong và ngoài nước.

NHÀ XUẤT BẢN HỘI NHÀ VĂN

Nhà văn
BÙI HIỀN

TIỂU SỬ

Nhà văn Bùi Hiến sinh ngày 22-11-1919 tại Phú Nghĩa Hạ nay là xã Tiến Thủy, huyện Quỳnh Lưu, tỉnh Nghệ An; trú quán: Khu tập thể Trung Tự, Đống Đa, Hà Nội. Ông mất ngày 11-3-2009 tại Hà Nội, thọ 90 tuổi.

Tháng 8-1945, nhà văn Bùi Hiến tham gia tổng khởi nghĩa tại thành phố Vinh (Nghệ An). Từ đó cho đến những năm cuối thế kỷ XX, ông lần lượt đảm nhiệm các công việc: Chủ tịch Hội Văn hóa Cứu quốc Nghệ An, Trưởng ty Thông tin tuyên truyền tỉnh Nghệ An; ủy viên Thường vụ Hội Văn nghệ Liên khu IV; phóng viên Báo Nhân dân; ủy viên biên tập Tuần báo Văn học, Văn nghệ và Phó Tổng biên tập Nhà xuất bản Văn học; ủy viên Ban chấp hành Hội Nhà văn Việt Nam khóa I, II, III; ủy viên Thường vụ, Thường trực Hội Nhà văn Việt Nam; Chủ tịch Hội đồng Văn xuôi Hội Nhà văn Việt Nam. Trong một đời sống văn học luôn luôn sôi động và không ít sóng gió, nhà văn Bùi Hiến đã để lại hình ảnh một người lãnh đạo văn nghệ từng trải, đức độ, được đồng nghiệp cảm phục và kính trọng; được bạn đọc đánh giá là một trong những nhà văn xuất sắc của văn học Việt Nam hiện đại.

Ông có thâm niên 60 năm cầm bút. Tác phẩm chính đã xuất bản: *Nằm vạ* (truyện, 1941), *Gặp gỡ* (truyện, 1954), *Ánh mắt* (truyện, 1961), *Trong gió cát* (truyện ký, 1965), *Đường lớn* (bút ký, 1966), *Những tiếng hát hậu phương* (truyện ký, 1970), *Hoa và thép* (truyện, 1972), *Một cuộc đời* (truyện, 1976), *Ý nghĩ ban mai* (truyện, 1980), *Tâm tưởng* (truyện, 1985), *Tuyển tập Bùi Hiền* (tập 1: 1987, tập 2: 1997), *Ngơ ngẩn mùa xuân* (truyện, 1992), *Hướng về đâu, văn học* (tiểu luận, 1996), 25 truyện ngắn 1940-1995 (1996), *Bạn bè một thuở* (tiểu luận, hồi ký, chân dung văn học, 1999), *Bùi Hiền, tác phẩm và dư luận* (2003); *Tuyển truyện ngắn* (2010). *Truyện dịch*: *Đội cận vệ thanh niên của A. Phadđép* (dịch chung, 1960), *Những người chết còn trẻ mãi của Anna Dégroc* (dịch chung, 1963), *Những truyện ngắn phương Đông* (1996), *Di chúc Pháp của A. Makins* (1998), *Những kẻ văn minh của Cl. Farrère* (1990)...

Ông là Hội viên sáng lập Hội Nhà văn Việt Nam năm 1957, được tặng Giải thưởng Nhà nước đợt I, năm 2001 về văn học và nghệ thuật cho các tác phẩm: *Tuyển tập Bùi Hiền*, *Bạn bè một thuở*, *Ánh mắt*, *Ngơ ngẩn mùa xuân* và nhiều phần thưởng cao quý khác.

THAY LỜI BAT VỚI BÙI HIỂN

HOÀNG TRUNG THÔNG

"Chữ nghĩa văn chương không bằng cái xương con cá trích". Đó là câu tục ngữ quê hương Bùi Hiển, một làng đánh cá huyện Quỳnh Lưu. Làng này còn có nghề làm nước mắm, chở thuyền mảnh ra Bắc cung cấp thêm chất đạm mặn mòi cho Hà Nội kinh kỳ và nhiều nơi khác. "Câu thơ Thi xã – Con thuyền Nghệ An" – lời đùa giễu của Cao Bá Quát là chỉ vào những chiếc mảnh chở nước mắm này đấy.

Tôi đã đến quê hương Bùi Hiển nhiều lần vì khi ở huyện, tôi đã phụ trách làng Phú Nghĩa Hạ, một làng rất trù phú, rất đẹp, có sông Mơ chảy quanh làng ra cửa Quên, có núi Mảnh sừng sững nhìn ra biển cả mênh mông.

Bùi Hiển viết rất sớm và những tác phẩm của anh đã được in trước Cách mạng tháng Tám trên các báo chí Hà Nội. Văn anh mặn mà nhưng không mặn mùi nước mắm. Anh là người hồn hậu nhưng không hồn nhiên. Giọng văn anh nói chung giản dị, khỏe khoắn, đôi lúc hài hước nhẹ nhàng nhưng khi cần thì cũng châm biếm ra trò. *Cái bóng- cọc* là

một ví dụ. Cổ lần anh trêu cái thói hay rượu của tôi: "Mình rất nhớ hai câu thơ nổi tiếng của Thông: *Bàn tay ta làm nên tất cả - có sức người sỏi đá cũng thành...* men".

Thời học trò, anh trọ học nhà cụ Cử Hồ, phố Cửa Tả, thành phố Vinh. Sau này tôi đến đó học còn lục thấy một bài văn tiếng Pháp của anh viết khá chững chạc ở lớp đệ tam trường Quốc học, cụ Cử có cô con gái út hay ngâm Kiều và ngâm rất hay. Tôi chưa có dịp hỏi lại Bùi Hiển xem giọng ngâm thơ ấy có phần nào gợi hướng cho anh đi vào con đường văn học hay không.

Hãy đọc lại *Nằm vạ*, giọng văn rất Nghệ Tĩnh thế mà sao người Bắc Hà rất thích thú. Có phải vì cái thị hiếu xa lạ (gut exotique) hay còn là do chất văn học nằm sẵn trong đó. Đây là truyện phong tục, chỉ là truyện phong tục thôi ư? Hay còn cái gì khác đã hấp dẫn người đọc? Tôi nghĩ rằng "bí quyết" ở chỗ là cây bút trẻ Bùi Hiển lúc bấy giờ đã bắt được vào cái dòng hiện thực miêu tả những con người bình thường, thế rồi trong dòng ấy, lại bắt được vào mạch đời sống dân chài với nhiều vẻ khá độc đáo, những vất vả gian lao hòa trộn với chất thô lậu, chất khỏe khoắn và gân guốc.

Tuy người cùng huyện, tôi gặp Bùi Hiển lần đầu tiên là tại lớp Văn hóa kháng chiến ở Quần Tín (Thanh Hóa) năm 1948. Lúc bấy giờ anh "vẫn" còn trẻ, vừa là trưởng tràng, vừa là phân đoàn trưởng thanh niên. Sau đó ít lâu anh vào công tác vùng địch hậu Bình Trị Thiên. Cuối năm 1950 trở ra anh được bổ sung vào Thường vụ Chi hội Văn nghệ Liên

khu IV, cùng làm việc nhiều năm với chúng tôi (Lưu Trọng Lữ, Chế Lan Viên, Nguyễn Văn Thương, Hoàng Trung Thông, Trần Hoàn, Nguyễn Văn Tý, Đình Quang, chị Trúc Quỳnh...). Bấy giờ thời chống Pháp, sáng tác văn học còn hiếm, phương tiện in còn hạn chế. Hoàn thành xong *Đánh trận giặc lúa*, Bùi Hiến được anh em tổ chức cho đọc to ở một cái sân rộng nhà đồng bào, một đêm hè mát mẻ có đông cán bộ văn hóa nghệ thuật và tuyên huấn tham gia, nghe và góp ý. Bùi Hiến thường được gọi là "viết thận trọng". Anh tỏ ra rất quan tâm đến các ý kiến phê bình của bạn bè, nhất là với những bài viết đầu tiên sau cách mạng. Như là một sự tập dượt lại, một sự tập dượt mới vậy. Cả những năm sau này nữa. Tôi nhớ chuyện *Gặp gỡ* anh ngồi viết năm 1954 ở Đại Từ, Việt Bắc (trong khi chờ về tiếp quản Thủ đô), anh đã đọc cho Kim Lân, Xuân Diệu, Trọng Hứa, Tô Hoài và tôi nghe, ghi ý kiến từng người rất kỹ. Cả ở Hà Nội những năm 1960-1961, có ít ra vài ba lần anh mời một số bạn bè quây quần tại trụ sở 51 Trần Hưng Đạo nghe anh đọc truyện anh vừa viết xong, lúc thì Vũ Tú Nam, Nguyễn Khải, Nguyễn Ngọc Tấn. Lúc thì Nguyên Hồng, Minh Huệ, lúc thì Đào Vũ, Lê Minh, Trần Hữu Thung, Hoàng Minh Châu... Ôi! Sao hồi ấy vui thế nhỉ! Mọi người đều lắng tai. Còn Bùi Hiến bao giờ cũng ghi kỹ lưỡng mọi ý kiến dù là trái ngược. Ở Trần Hưng Đạo, có cả vài ba cán bộ, bộ đội Thừa Thiên cũ đến dự, họ góp thêm chi tiết về mặt tâm lý và về sinh hoạt. Cái lần anh đọc *Gặp gỡ* (truyện

ca ngợi người phụ nữ Thừa Thiên kháng chiến) trong nhà đông bào ở Đại Từ, có mấy chị cán bộ ngành nông nghiệp trung ương và địa phương cùng ngồi nghe, thế rồi một chị giọng nhẹ nhàng xúc động phát biểu: "Chúng tôi thấy yêu văn nghệ". Một câu thể thôi, đơn giản thôi, mà thử hỏi có phần thưởng nào xứng đáng hơn với người cầm bút?

Bình thường Bùi Hiển gây ấn tượng một con người điềm tĩnh mực thước hơn là con người "bốc" (có phải do đó mà văn anh có phần nào hiếm chất bay bổng?). Riêng tôi chỉ chứng kiến một lần duy nhất anh có vẻ hưng phấn đặc biệt trong khi ngồi viết ngay tại trụ sở Hội Nhà văn, ở phố Nguyễn Du. Trên bàn là một vại bia. Anh say sưa, cầm cúi lia bút. Chợt chị Cẩm Thanh (hình như có cả anh Nguyễn Đình Thi) đi qua, anh liền "bắt cóc", hào hứng đọc cho nghe đoạn văn anh vừa thảo xong sốt dẻo tả cảnh con thuyền đèn sóng cưỡi gió lao trong đêm giông bão mịt mù. Khi bài *Bám biển* đăng báo, tôi có đánh giá: "Bút ký mà như truyện ngắn". Thật vậy, sự việc không những giàu tình tiết mà nhân vật cũng được khắc họa sâu, sinh động, quả là anh vẫn rất thuộc những con người vùng biển quê anh.

Cũng như nhiều nhà văn khác, Bùi Hiển chăm đọc sách, anh học hỏi, tham khảo nhiều qua văn học Xô Viết. Cách đây vài năm anh viết bài *Đọc lại Sôlôkhốp*, bạn bè thích, bảo là anh ở tuổi sáu lăm mà "bút lực" anh còn khá dồi dào mạnh mẽ. "Nhờ tôi chịu khó tham khảo nghiên

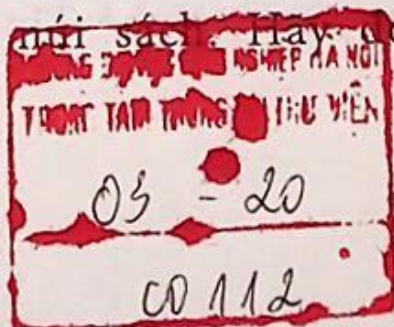
cứu đầy thôi (anh bảo thế). Cái hơi văn bi tráng của *Sông Đông êm đềm* tự nhiên nó ít nhiều thấm sang mình".

Giữa thời chống Mỹ mà tôi thấy anh cầm cúi ngồi đọc một cuốn tiểu thuyết dày cộp của Misen Buyto (nhà văn Pháp). Anh cười bảo: "Đọc rất mệt, chẳng nhớ gì mấy, nhưng cũng phải xem qua cho biết trào lưu "tiểu thuyết mới" mặt mũi nó thế nào. Ngay giới phê bình Pháp cũng bắt đầu chê là trào lưu này ít triển vọng, nó như con thằn lằn cổ đại, tự mình ngốn dần cái đuôi của mình". Anh cũng theo dõi trào lưu "Phê bình mới bên Pháp": "Cái anh này rõ ràng là cường điệu phiến diện, nhưng cũng có cái điểm mới lạ gợi cho mình suy nghĩ, giới hạn nó đặt mục tiêu phát hiện cho chính tác giả điều mà tác giả nói hoặc muốn nói một cách không ý thức. Nhưng cường điệu đến mức tuyệt đối, lấy cái vô thức lấn át cái ý thức thì nhất định là không phù hợp với thực tại đời sống, với cả chân lý nghệ thuật rồi".

Về công việc sáng tác, Bùi Hiến thường hay đùa đùa dẫn lời than thở của nhà văn phương Tây nào đó: "Tất cả mọi điều đã được nói từ bảy nghìn năm, và chúng ta đến quá muộn trong một thế kỷ quá già".

- Thế thì cái người ta viết xưa nay, toàn lặp đi lặp lại cả à? (Tôi cũng đùa hỏi lại anh).

- Lặp quá đi chứ! (Bùi Hiến đáp). Thì đấy, các chủ đề vĩnh cửu cứ được xử lý đi xử lý lại bao nhiêu lần, cứ là hàng núi, hàng

Mục lục

	Trang
Lời Nhà xuất bản	7
Tiểu sử	11
Thay cho lời bạt với Bùi Hiến	13
* Phần I. Truyện ngắn	21
- Bạc	22
- Cái dọc tầu	33
- Kẻ hô hoán	43
- Những con số một	52
- Cái bóng-cọc	66
- Những đêm	72
- Giản dị	90
- Ý nghĩ ban mai	146
- Hào hiệp	174
* Phần II. Ký	189
- Thừa Thiên một thuở	190
- Sự việc đâm rắc rối	207
- Đù và Nóp, tết này hai cháu vui xuân ở đâu?	223

- Dưới ánh mặt trời Ban Tích - Trò chuyện và suy ngẫm	233
* Phần III. Chân dung văn học	257
- Thạch Lam - Một nhân quan, một tâm hồn nghệ sĩ	258
- Nguyễn Tuân như tôi từng biết	264
- Phan Tứ nhà văn đi và viết không biết mệt	275
- Nhớ Madeleine một phương trời xa	283
- Đọc lại Sôlôkhốp	287
* Phần IV. Tiểu luận	299
- Hướng về đâu, văn học?	300
- Một niềm tin bền vững, những chân lý chông chênh	306
- Nhật ký văn xuôi	327
- Đọc và ghi	337
- "Hội nhập" thế nào đây?	345
* Phần V. Truyện ngắn dịch	355
- Dòng sữa của côi chết	354
- Tôi, em, hắn ta và chiếc điện thoại	369
- Ái tình trưởng giả	407
- Những giờ trái khoáy	418